

ROOTSI SUURRIIGI KUJUNEMINE JA HILGEAEG. EESTI ROOTSI RIIGI**KOOSSEISUS 60 punkti**

Hindajale. Poolikuid punkte ei anta. Kui isikunimede kirjutamisel on õpilane teinud väiksemaid vigu (nt esineb ühetäheline eksimus), võib vastuse õigeks lugeda.

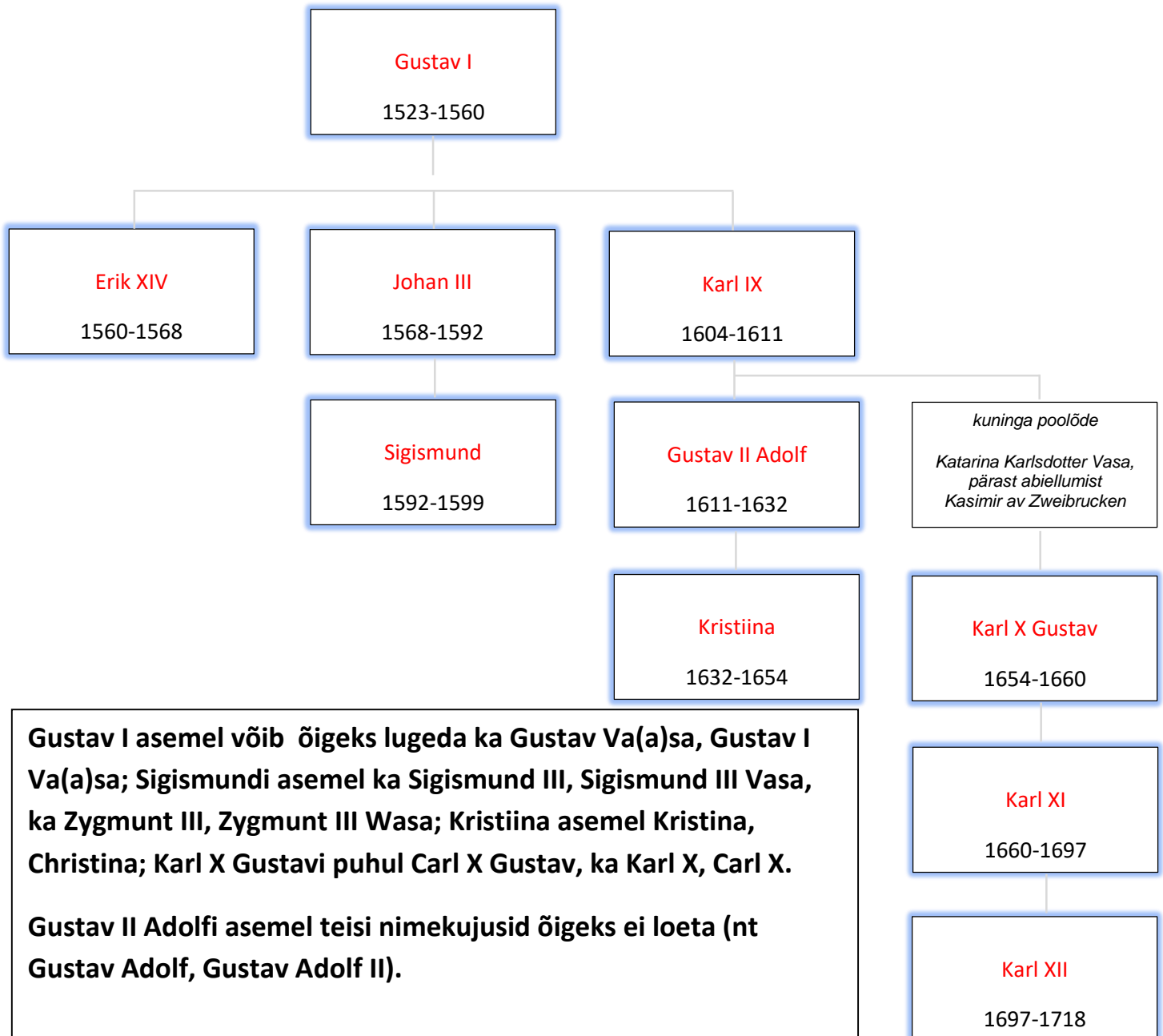
1. ROOTSI VALITSEJAD (kokku 9 punkti)

1.1. Kirjuta sugupuusse punktiirile Rootsi valitsejate nimed. Lahtritesse vajalikud nimed leiad ülesande

1.2. tabelist. Punktiiri alla on märgitud monarhide valitsemisaastad.

max3p

Punktid: 10 õiget = 3p; 9-8 õiget = 2p; 7-5 õiget = 1p.

1.2. Tabelis on toodud Rootsi suurriigi kujunemise ja hiilgeaja valitsejad tähestikulises järjekorras. Tabeli all on loetelu valitsejate võimule saamise (kirjelduse ees on number) ja surma asjaoludega (kirjelduse ees on täht). Kirjuta valitseja nime juurde võimule saamise lahtrisse õige vastuse number. Kirjuta valitseja nime juurde surma asjaolude lahtrisse õige vastuse täht.

Punktid: kokku 12 õiget = 5p; 11-10 õiget = 4p; 9-8 õiget = 3p; 7-6 õiget = 2p; 5-3 õiget =

max 5p

võimule saamine	valitseja	surma asjaolud
Oli esimene Rootsi valitseja, kes päris vanima pojana võimu seaduslikult oma isalt. Ta oli juba enne kuningaks saamist osalenud valitsuse töös ja tal oli oma residents Kalmaris.	Erik XIV	õige vastuse täht: F
õige vastuse number: 1	Gustav I	Suri loomulikku surma. Pärast teda oli üksteise järel võimul kolm tema poega.
Päris võimu oma isalt, olles noor (16-aastane) ja kogenematu, tema suurimaks abiks valitsemisaja alguses oli riigikantsler Axel Oxenstierna.	Gustav II Adolf	õige vastuse täht: A
õige vastuse number: 5	Johan III	Suri loomulikku surma (54-aastasena).
õige vastuse number: 6	Karl IX	Kutsus kahevõitlusele Taani kuninga Christian IV, kuid sai vastuse, mis teda tugevasti ärritas, suri rabanduse tagajärjel.
õige vastuse number: 4	Karl X Gustav	Suri noorelt (37-aastasena) terviserikke tagajärjel teel Göteborgi, kuhu oli kokku kutsutud Riigipäeva esindajad, et saada abi käimasolevas sõjas Taaniga.
Päris võimu oma isalt, kui oli vaid 4-aastane, eestkostevalitsuse juhiks oli Magnus Gabriel De la Gardie.	Karl XI	õige vastuse täht: D
Päris võimu oma isalt 14-aastasena, oli veendunud, et on valitseja jumala armust.	Karl XII	õige vastuse täht: E
õige vastuse number: 3	Kristiina	õige vastuse täht: C
õige vastuse number: 2	Sigismund	õige vastuse täht: B

Valitseja võimule saamisega seonduv

- 1 Isa hukati Christian II käsul. Valiti esmalt Dalarna peameheks, seejärel Rootsi riigi eestseisjaks ning seejärel valiti kuningaks.
- 2 Sündis vangistuses. Päris võimu oma isalt, kuigi oli selleks ajaks juba valitud Poola kuningaks. Pidi oma uhkel kroonimispidustusel Uppsala toomkirikus taluma suurt alandust: jumalateenistus viidi läbi mitte tema usutunnistuse järgi. Reaalselt Rootsi riiki valitseda tal ei õnnestunudki, taandati Riigipäeva otsusega.
- 3 Päris võimu oma isalt, kuid kuna ta oli isa surma ajal alles 5-aastane, siis valitses tema eest esmalt eestkostevalitsus, mille tähtsaim liige oli Axel Oxenstierna.
- 4 Sai võimule, kui tema onutütar võimust loobus. Tema võimuletulekuga algas uue dünastia ehk Pfalzi dünastiasse kuuluvate kuningate aeg.
- 5 Oli esmalt Soome asevalitseja, abiellus Poola printsessi Katarina Jagellonicaga. Kuulutati kuningaks pärast oma venna tagandamist.
- 6 Tuli võimule pärast oma vennapoja kukutamist. Kuna tema valitsemisaja algus oli ebakindel, pööras suurt tähelepanu traditsioonidele, nt läbis oma valdusaladega tutvumiseks nn Erikutee.

Valitseja surmaga seonduv

- A Hukkus Lützeni lahingus, tema paljaksröövitud laip leiti alles järgmisel päeval. Lahingus langenud kuninga seljast võtsid vaenlased põdranahkse jaki ja viisid selle võidumärgina oma keisrile. Jakki säilitati Viinis ja see tagastati Rootsile alles 1920. aastal tänutäheks Rootsi Punase Risti tegevuse eest Esimeses maailmasõjas.
- B Oli Poola kuningas kuni oma surmani.
- C Loobus ise võimust (vaid 27-aastasena). Suri hiljem Roomas loomulikku surma.
- D Suri haiguse (maovähi) tagajärjel. Vahetult tema surma järel põles maha kuningaloss Stockholmis, seda on peetud sümboolseks endeks Rootsi riigi saatuse kohta.
- E Hukkus Fredriksteni kindluse piiramisel Norras. Kas tema tapnud kuul tuli vaenlastelt või omadelt, pole siiani selge.
- F Tagandati võimult, ettekäändeks toodi mitteseisusekohane abielu. Oma elu lõpus veetis vangistuses, ilmselt ta mürgitati.

1.3. Taani astronoom Tycho Brahe avastas 1572. aastal Kassiopeia tähtkujus uue ereda tähe, mille põhjal ta ennustas, et sünnib valitseja, kes teeb suuri muudatusi Saksa riigis ja saab protestantide vabastajaks. Ka teine tuntud 16. sajandi selgeltnägija Paracelsus ennustas, et Põhjalast tuleb kuldne lõvi, kes võidab keiserliku kotka.

Keda Rootsi suurriigi valitsejatest peetakse nende mõlema ennustuse täideviijaks?

max1p

Vastus: Gustav II Adolf (õigeks ei loeta nimekujusid: Gustav II, Gustav Adolf, Gustav Adolf II)

2. SÕJAD ROOTSI SUURRIIGI KUJUNDAJANA (kokku 9 punkti)

2.1. Alljärgnevalt on toodud Rootsi suurriiki oluliselt mõjutanud sõjad. Kirjuta aastaarvude ees olev täht õige sõja nimetuse ette punktiirile.

max2p

Punktid: 5 õiget = 2p; 4-3 õiget = 1p.

A	1558-1583	A	Liivi sõda
B	1600-1629	E	Põhjasõda
C	1630-1648	B	Rootsi ja Poola-Leedu sõda
D	1657-1660	D	Rootsi ja Taani sõda
E	1700-1721	C	Rootsi Kolmekümneaastases sõjas

2.2. Eesti alad läksid Rootsi riigi koosseisu järk-järgult. Kirjuta igasse ruutu aastaarv, mil nimetatud piirkond lepingu alusel Rootsi riigi koosseisu läks.

max2p

Punktid: õigeks loetakse vaid täpsed aastaarvud; 4 õiget = 2p; 3-2 õiget = 1p.

NB! Põhja-Eesti ruudu puhul võib õigeks lugeda kas aastaarvu 1561 või 1583 või mõlemad, sest allikate põhjal võib õpilane niiviisi olla aru saanud. Nt on raamatus „Eesti ajalugu“ lk 133 Põhja-Eesti kohale märgitud aastaarv 1561, lk 131 tekst: 1561. a., kui Harju-Viru vasallid ja Tallinna linn andsid end kuningas Erik XIV kaitse alla ning Põhja-Eesti läks Rootsi riigi koosseisu.

Saaremaa 1645. a.		Põhja-Eesti 1561/1583. a.
Ruhnu 1660. a.		Lõuna-Eesti 1629. a.

2.3. Rootsi Kolmekümneaastases sõjas

2.3.1. Miks sekkus Rootsi Kolmekümneaastasessesse sõtta, kuigi see otseselt tema territooriumit ei puudutanud? Nimeta üks põhjus.

max1p

Võimalikud vastused: 1) soov kaitsta luterlust/protestantlust; 2) soov alasid juurde vallutada; 3) soov saada kontroll Läänemere üle; 4) soov rünnata vastast tema territooriumil

2.3.2. Missuguselt ootamatult liitlaselt sai Rootsi rahalist toetust, kui ta oli sekkinud Kolmekümneaastasessesse sõtta? Kirjuta punktiirile õige vastusevariandi ees olev täht.

max1p

A islamiusku Türgi

B õigeusku Venemaa

C anglikaani usku Inglismaa

D katoliiklik Prantsusmaa

Õige vastus: **D**

2.4. Põhjasõda

2.4.1. Millised kolm riiki moodustasid Põhjasõja eel Rootsi-vastase liidu ja olid Põhjasõja alustajad? Kirjuta punktiirile õigete vastusevariantide ees olevad tähed.

max1p

A Poola

B Inglismaa

C Soome

D Venemaa

E Taani

Õige vastus: **A , D , E** (Punkti saab vaid kõigi kolme õige osapoole nimetamisel).

2.4.2. Missugusel kaardil on kujutatud Rootsi riigi piire pärast Põhjasõda? Kirjuta punktiirile õigel kaardil olev täht.

max1p

Õige vastus: pärast Põhjasõda on kujutatud Rootsi riigi piire kaardil **A**.

2.4.3. Milline alltoodud allikakatke käib Põhjasõja kohta? Kirjuta punktiirile õige vastusevariandi ees olev täht.

A Katkend Balthasar Russowi kroonikast: ... kui moskoviit nägi, et Liivimaa lossid ja maad õnnega käsikäes talle nii hõlpsasti sülle langesid ja tema mingit vastupanu ei leidnudki, siis näitas ta [Ivan Julm] end ka Tartu all oma suurükkidega. Ning kuigi ta ühtki inimest ei haavanud, anti talle siiski suurest hirmust ja kergemeelsusest linn sunduseta üle, kui ta nädalat aegagi seda ei olnud piiranud.

B Katkend Tõnis Arnoveri raamatust: Õhus rippus ka idee, et Gustav Adolf peaks looma Skandinaavia keisririigi, kuhu kuuluksid Rootsi ja Soome ning kõik Läänemere ümber vallutatud alad, samuti Taani koos Norra ja Islandiga ning liidus Brandenburgiga.

C Katkend kindral Boriss Šeremetjevi kirjast Peeter I-le: Mu härra, ei ole enam midagi hävitada! Kõik kohad on tühjaks ja lagedaks tehtud. Mehi, naisi ja lapsi on võetud vangid tuhandete kaupa, samuti hobuseid ja veiseid. Keda kaasa ei saanud võtta, pisteti läbi või raiuti tükkideks. Kogu Liivimaa ja osa Eestimaast on nii tühi, et kohad on veel ainult kaardil olemas.

max1p

Õige vastus: **C**

3. MÕJUKAD ISIKUD ROOTSI AJALOOS (kokku 4 punkti)

3.1. Tuntud väepealik Pontus De la Gardie.

3.1.1. Järjesta Pontus De la Gardie elulooga seotud sündmused, alustades varasemast (number 1 viitab loetelus kõige varasemale sündmusele, number 4 kõige hilisemale).

max1p

4 andis oma sõduritele loa Narva linna halastamatuks rüüstamiseks Liivi sõja ajal

3 langes rootslaste kätte vangi

2 oli Taani kuninga teenistuses

1 põgenes kloostrist

Õigeks loetakse vaid õige järjestus.

3.1.2. Missuguse linna pilti on kujutatud Pontus De la Gardie hauamonumendil Tallinnas asuvas Toomkirikus? Hauamonumendil olev pilt on vanim teadaolev sellest linnast.

max1p

Vastus: Narva

3.2. Rootsi eestkostevalitsuste juhid

3.2.1. Rootsi suurriigi üheks olulisemaks isikuks peetakse Axel Oxenstiernat. Missugune alljärgnevatest väidetest ei sobi tema kohta? Kirjuta punktiirile õige vastusevariandi ees olev täht.

max1p

A oli kuninganna Kristiina ajal riigikantsleriks

B oli kindralkuberner Saksamaa aladel

C oli kuningas Karl X Gustavi isa

D oli kuningas Gustav II Adolphi ajal riigikantsleriks

E omas valduseid Eesti aladel

Õige vastus: C

3.2.2. Lars O. Lagerqvisti raamatu „Rootsi ajalugu“ kaanele on valitud üks suurriigiaegsetest mõjukatest isikutest. Omal ajal peeti teda kogu Rootsi riigi kõige rikkamaks meheks, kuid tal on olnud oluline roll ka riigijuhtimises: oli eestkostevalitsuse juht ning temast võinuks isegi kuningas saada, kui kuninganna oleks otsustanud temaga abielluda.

Kes on see Rootsi ajaloo raamatu kaanel kujutatud isik?

max1p

Vajadusel saad selle isiku täisnime õiget kirjaipilti kontrollida olümpiaaditöö ühest ülesandest.

Vastus (isiku eesnimed ja perenimi): Magnus Gabriel De la Gardie

Ilma eesnimeta või vaid ühe eesnime puhul ülesande eest punkti ei anta. Õpilasel on nime võimalus kontrollida ülesandes 1.2.

4. ÜHISKOND (kokku 8 punkti)

4.1. Aastal 1617 sätestas Rootsi riigipäev ühiskonna jagunemise neljaks seisuseks. Nimeta need seisused.

max2p

Ülesandes ei ole loetelu järjekord oluline. Sulgudesse on lisatud võimalikke õigeid variante.

Punktid: 4 õiget = 2p; 3-2 õiget = 1p.

* vaimulikud (kirikutegelased, preestrid)

* kodanlased (linnakodanikud, linlased, linnainimesed, kaupmehed, käsitöölised)

* aadlikud (rüütlid, mõisnikud)

* talupojad (maarahvas, põllupidajad)

4.2. Millisele seisusele kuulus Rootsis 16. sajandil ligikaudu 60% maadest? Rootsi oli sellise jaotuse poolest Euroopas väga erandlik.

max1p

Vastus: talupojad (maarahvas, põllupidajad)

4.3. Gustav II Adolphi ajal seati Rootsi riigis sisse maailma vanim rahvastikuregister. Mis oli sellise arvepidamise peamine eesmärk? Nimeta üks põhjus.

max1p

Vastus: 1) maksude kogumise üle arvet pidada (maksude kogumine); 2) sõdurite senisest tõhusam värbamine (sõdurite värbamine)

4.4. Milliseid Eesti ühiskonnas olulisi ameteid on kirjeldatud? Kirjuta valikust sobiv variant punktiirile kirjelduse ette. Valik: kuberner, köster, opman, rehepapp, rüütelkond, saunik.

Punktid: 3 õiget = 2p; 2 õiget = 1p.

max2p

köster = kirikuõpetaja abiline, kelle ülesandeks oli sageli ka õpetamine

opman = mõisavalitseja, mõisa majapidamise juht

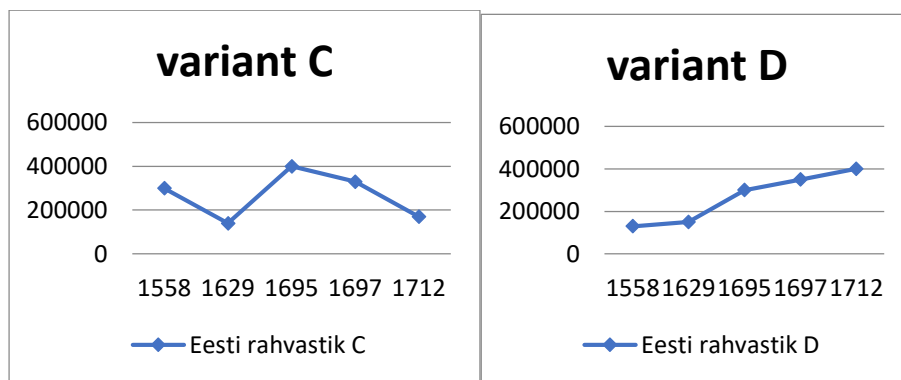
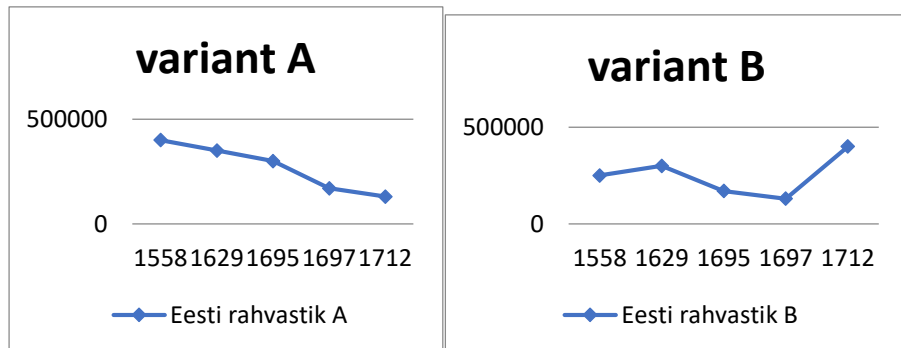
rehepapp = mõisa ametnik, kes vastutas vilja kuivatamise ja rehepeksu eest

4.5. Milline oluline Eesti rahvaarvu mõjutanud sündmus leidis aset ajavahemikus 1695-1697?

Vastus: näljahäda (nälg, Suur Nälg, ikaldus). Õigeks ei loe vastuseid: sõda, katk.

max1p

4.6 Milline graafik peegeldab Eesti rahvaarvu muutusi Rootsi ülemvõimu ajal? Kirjuta punktiirile õige vastusevariandi ees olev täht.

max1p

Õige vastus: variant **C**

5. MAJANDUS JA LINNAD (kokku 8 punkti)

5.1. Kirjuta väite järele lahtrisse, kas väide on tõene (T) või väär (V).

Punktid: 4 õiget = 2p; 3-2 õiget = 1p.

max2p

väide	T (tõene)/ väär (V)
Suur osa 17. sajandi Rootsi tähtsamaid kaupmehi olid pärit Belgiast ja Hollandist.	T
Rootsile kuulusid 17. sajandil lühikest aega kolooniad Aafrikas ja Põhja-Ameerikas.	T
Rootsi enim kaevandatud maavara 17. sajandil oli hõbe.	V
Rootsi oli esimene riik Euroopas, kus võeti kasutusele paberraha.	T

5.2. Eesti aladest kujunes Rootsi riigis 17. sajandil oluline kaupade läbiveopiirkond. Alljärgnevas tabelis on toodud 5 kaubaartiklit, mis olid tuntud importkaubad (toodi sisse) või eksportkaubad (viidi välja). Tähistä kaubaartikli all õiges lahtris ristiga (X), kas nimetatud kaupa toodi Eestisse peamiselt lääne poolt sisse või viidi lääne suunas välja.

max2p

Punktid: 10 õiget lahtrit (st tühi või ristiga tähistatud) = 2p; 9-6 õiget = 1p.

	lina	puit	raud	sool	teravili
toodi sisse			X	X	
viidi välja	X	X			X

5.3. Hiiumaal Hüti külas töötas aastatel 1628-1664 üks esimestest Eesti aladel tegutsenud manufaktuuridest. See rajati Rootsi väejuhi ja tollase Hiiumaa suurmaaomaniku Jacob De la Gardie eestvedamisel, kuid suleti vähese tulu tõttu. Mille (mis materjali) valmistamise poolest oli Hiiumaal Hütis asunud manufaktuur tuntud kogu Rootsi riigis?

max1p

Vastus: klaas (või ka: pudelid; aknaklaas)

5.4. Mis muutus Eesti talurahva hulgas 17. sajandil populaarseks? Kirjuta punktiirile õige vastusevariandi ees olev täht.

max1p

A kartul

B tubakas

C tomat

D kohv

Õige vastus: B

5.5. Keskaegseid linnasid kaitses linnamüür. Seoses tulirelvade arenguga tekkis vajadus uut tüüpi kaitseehitiste järele, mida on kujutatud ka alljärgnevatel pildidel. Kuidas nimetati 17. sajandil mitmesse Eesti linna rajatud uut tüüpi kaitserajatist?

max1p

Vastus: bastion(id); (õigeks võib lugeda ka vastuse, mille õigekiri ei ole korrektne nt pastion)

5.6. Missuguse Eesti linna raekoda on kujutatud pildil? Samast linnast oli 17. sajandil plaan teha Rootsi riigi ajutine (ida)pealinn.

max1p

Vastus: **Narva**

6. USK (kokku 5 punkti)

Kirjuta punktiirile õige vastusevariandi ees olev täht.

6.1. Gustav I valitsusaja algul moodustas riigile kuuluvate maade hulk 6% riigi pindalast, valitsusaja lõpul 29%. Mille või kelle arvelt riigimaade osakaal suurenes?

max1p

A Eelmise valitseja maad riigistati.

- B Kuninga valitsemisajal vallutati Taanilt Skåne (ehk tänapäeva Lõuna-Rootsi alad).
- C Reformatsiooni käigus riigistati katoliku kiriku maad.
- D Õigeusu kiriku varad riigistati.

Õige vastus: **C**

6.2. Milline seos on reformatsioonil ja emakeelse (nt rootsi, eesti) hariduse edendamisel?

- A Lutheri õpetuse kohaselt peab iga inimene oskama kirjutada paavstile palvekirju.
- B Lutheri õpetuse kohaselt peab iga inimene oskama arvutada kirikukümnise suurust.
- C Lutheri õpetus peab oluliseks, et iga inimene oskaks ise Piiblit lugeda.
- D Lutheri õpetus peab oluliseks, et igal inimesel oleks võimalik õppida ülikoolis.

max1p

Õige vastus: **C**

6.3. Kuidas suhtus 1617. aastal vastu võetud Örebro usumäärus katoliiklastesse?

- A Katoliiklus sai riigiusuks.
- B Nad said võrdsed õigused luterlastega.
- C Nad tuli hukata.
- D Neile anti käsk kolme kuu jooksul riigist lahkuda.

max1p

Õige vastus: **D**

6.4. Eestis levisid 16.-17. sajandil teatud liiki kohtuprotsessid, neid on teada ligi 150 ja vähemalt 65 inimest mõisteti nendel protsessidel surma, viimane aastal 1699. Mis protsessidega oli tegu?

- A Talupoegade kaebused mõisnike vastu liiga suurte kohustuste pärast
- B Talupojad keeldusid kirikus käimast
- C Nõiaprotsessid
- D Inimesed läksid massiliselt luteri usust üle katoliku usku

max1p

Õige vastus: **C**

6.5. Aastal 1642 toimus nn Pühajõe mäss. Mis oli selle põhjuseks?

- A Talupojad ei olnud rahul mõisa poolt nõutava kalapüügi suurenenud kogusega.
- B Talupojad arvasid, et jõe ehitatud veski on toonud kaasa jumalate pahameelena ikalduse.
- C Talupojad ei olnud nõus jõe äärde rajatud kloostriiga, sest see pahandab vanu jumalaid.
- D Talupojad ei olnud nõus kuningliku laevastiku randumisega jõe suudmes, sest kardeti sõda.

max1p

Õige vastus: **B**

7. EESTI ALADE SUHTED ROOTSI RIIGIVÕIMUGA (kokku 6 punkti)

7.1. Rootsi kuningavõimu ja Eesti alade aadelkonna omavahelised suhted saab jagada kolmeks etapiks. Kirjuta ajatelje alla punktiirile iga perioodi juurde täht, mille juures olev kirjeldus iseloomustab vastavat perioodi kõige paremini.

max1p

Ülesande eest antakse punkt vaid siis, kui kõik tähed on õigele punktiirile kirjutatud.

Iseloomulikud kirjeldused perioodide kohta:

- A Soov muuta siinset provintsi Rootsi sarnaseks läbirääkimiste ja kokkulepete kaudu
- B Siinsed provintsid muudetakse jõuliselt Rootsi sarnaseks
- C Siinse aadli iseseisvuse ja õiguste laienemise periood

7.2. Miks erines Rootsi riigivõimu suhtumine Põhja- ja Lõuna-Eesti aadlike eesõigustesse?

max1p

Vastus: kuna Põhja-Eesti oli alistunud vabatahtlikult, suhtuti leebemalt; Lõuna-Eesti oli saadud vallutuste teel, seetõttu suhtuti piirkonda rangemalt (Punkti ei saa vastuse eest: Põhja-Eesti läks Rootsi koosseisu varem.)

7.3. Töö allikaga. Loe läbi tekstikatkend ja vasta küsimusele.

Karl XI kiri Eestimaa aadlikele 31. juulil 1687. a.

Meie kavatsus mitte ei ole loobuda oma õigusest, mida aadel proovib põhjust otsides samade talupoegade üle, või et talupoegadel võiks lubada omatahtsi mõisast lahkuda ja joosta teise juurde, vaid et nad peaks jääma mõisa, täitma oma kohustust maksude ja teotööga, nii nagu seatud maa- või vakuraamatus ette on nähtud [---], siiski et talupoegadele teataks, et nad on Meie talupojad ja alamad, ja rentnikule üksnes teatud tingimustel rendile antud [---]; ja et rentnikud ei tohi talupoegi koormata suuremate maksude, küüdi ja teotööga kui sisse seatud vakuraamat ja kokkulepe sisaldab ja räägib.

7.3.1. Kuidas nimetatakse protsessi, mida allikas kirjeldatakse?

max1p

reduktsioon (mõisamaade riigistamine/äravõtmine, aadlike maade riigistamine)

7.3.2. Mis muutus selle protsessi tagajärjel talupoegade jaoks? Too allikast välja üks näide.

1) ei tohi olla suuremaid koormisi, kui fikseeritud (talupoegi ei tohi suuremate maksudega koormata);

max1p

2) on kuninga alamad, on aadlikele üksnes rendile antud

7.3.3. Mis jäi selle protsessi tagajärjel samaks? Too allikast välja üks näide.

1) keeld mõisast/aadliku juurest lahkuda; 2) peavad endiselt makse/koormisi tasuma;

3) peavad endiselt teotööd tegema

max1p

7.3.4. Kuidas nimetatakse allikat, kuhu hakati Rootsi ajal kirja panema talupoegade mõisaandamite hulka ja mõisa jaoks tehtavate teopäevade arvu?

max1p

vakuraamat(ud)

8. HARIDUS (kokku 8 punkti)

8.1. Kõrgharidus Rootsi riigis

8.1.1. Miks oli Rootsi riigivõimu jaoks oluline rajada kõrgharidust andvaid ülikoole?

1) koolitada välja riigiametnikke (riigiametnikele haridust anda); 2) alade rootsistumiseks / Rootsiga sidumiseks

max1p

8.1.2. Täida lüngad.

Punktid: 9 õiget = 3p; 8-7 õiget = 2p; 6-4 õiget = 1p

max3p

Rootsi vanim ülikool rajati 1477. aastal **Uppsala** linnas. Eesti haridusajaloo üheks olulisemaks sündmuseks Rootsi ajast on **Tartu** ülikooli asutamine: Liivimaa toonase kindralkuberneri **Skytte** algatusel muudeti varasem gümnaasium **1632** . aastal ülikooliks. Tollal valitsenud Kuninga **Gustav II Adolfi** auks hakati ülikooli kutsuma *Academia Gustavianaks*. Nagu tollal tavaks, tegutses ülikoolis neli teaduskonda: filosoofia teaduskond, **arsti/meditsiiniteaduskond**, **õigus/juurateaduskond** ja **usu/teoloogiateaduskond**; õppetöö toimus **ladina** keeles.

8.1.3 Ülikooli asukoht Eestis erinevatel aegadel

Tabelis on märgitud ülikooli tegutsemisperioodid. Kirjuta ajavahemiku alla tühja lahtrisse punktiirile, missuguses Eesti linnas ülikool sel ajal tegutses.

max2p

Punktid: 4 õiget = 2p; 3-2 õiget = 1p

1632-1656	1656-1665	1665-1690	1690-1699	1699-1710	1710-1802	alates 1802
Tartus	Tallinnas	suletud	Tartus	Pärnus	suletud	Tartus

8.2. Talurahvaharidus

8.2.1. Töö allikaga. Loe läbi tekstikatkend ja vasta küsimusele. Kambja kirikuõpetaja kiri aastast 1734

Tolleaegne mittedaksa noorte õpetaja [.....], on anno 1686 minu köstri koos veel ühe teise poisi, Pakri Hanso poja Jüriga, enesega Rootsi kaasa võtnud, neid mõlemaid auväärseks esitlenud Tema Kuninglikule Majesteedile, hiilgava mälestusega Carolus XI-le, pärast seda kui nad eelnevalt [olid] pidanud mitmete kõrgete ministrite ees oma lugemis- ja laulmisoskust näitama; misjärel siis Tema Majesteet andis oma kõrge rahulolu kinnituseks kummalegi poisile oma käega ühe tukati.

Kes on see Eesti haridusloo suurkuju, kelle perekonnanimi sobib ülejäänud teksti arvestades nurksulgudesse?

max1p

Vastus: Forselius (õigeks võib lugeda ka nimekuju Werselius, kui õpilasel meenub kirjalpilt

allikast)

8.2.2. Eesti talurahvaharidust on oluliselt mõjutanud kaks samal aastal toimunud sündmust: ilmus lõunaeestikeelne Uus Testament ning võeti vastu kirikuseadus, mis korraldas talurahvakoolide rajamist. Mis aastast on juttu?

max1p

Vastus: 1686 . aasta

9. ROOTSI SUURRIIGI MÕJU TÄNAPÄEVAL (kokku 3 punkti)

Vali kolm endale meelepärast ülesannet ning vasta neile.

max3p

NB! Kui lahendada õigesti rohkem kui kolm ülesannet, siis lisapunkte ei anta.

Iga õige vastus annab ühe punkti, vale vastuse eest punkte maha ei võeta.

Seega näiteks: kui õpilase vastuste hulgas on kolm õiget vastust, saab ta 3 punkti (vaatamata sellele, et üks või mitu vastust on valed).

9.1. Suvel Rootsit külastades peab arvestama, et rahvuspühapäev (*Sveriges nationaldag*) on paljud asutused suletud. Rahvuspühapäevaks on sündmus 1523. aastast, kui Rootsil valiti uus kuningas, kes pani aluse Vasade dünastiale. Mis kuupäeval tähistatakse Rootsi rahvuspühapäeva?

Vastus: 6. juunil

9.2. Eesti keeles kasutatakse vangla kohta piltlikku mõistet Rootsi kardinad (nt istub Rootsi kardinale taga ehk on vanglas). Mõiste on eesti keelde tulnud saksa keele kaudu, kus see on sama tähendusega ka kasutusel. Väljendi kujunemise puhul selgitatakse, et sakslased olid Rootsi armee rööv- ja sõjakäikudel korda saadetud julmusest nii kohkunud olnud, et võtsid kasutusele mitmeid Rootsiga seotud negatiivseid väljendeid. Mis sõja ajal on selline piltlik väljend seega kujunenud?

Vastus: Kolmekümneaastase sõja

9.3. Vasaloppet (*loppet* eesti keeles 'sõit, retk') on üks tuntumatest suusamaratonidest ning andnud eeskujuga kogu suusahooaja jooksul toimuvatele võistlustele – mitmed erinevad tunnustatud

maratonid kuuluvad Worldloppet sarja, sh ka Tartu suusamaraton. Rootsis läbitav Vasaloppet on ühest küljest suur rahvapidu, toob kohale palju huvilisi pealtvaatajaid, teisalt on rada tõsine katsumus, sest läbida tuleb 92 km. Kes on see Rootsi valitseja, kelle omaaegsest teekonnast on maraton kujunenud?

Vastus: Gustav I (Gustav Vasa, Gustav I Vasa)

- 9.4. Üheks Rootsi köögile väga iseloomulikuks toiduks peetakse näiteks lihapallikesi, kuid ajalooliselt ei saa neid Rootsi toiduks pidada. Üks Rootsi valitsejatest viibis pikemat aega sõjakäigul, ebaõnnestunud lahingu tõttu oli ta sunnitud taanduma tänapäeva Moldova aladele, mis siis kuulus Ottomani impeeriumi koosseisu (Türgi riigi eelkäija). Seal olivatki see Rootsi valitseja kokku puutunud uute roogade ja muuhulgas ka lihapallikestega. Kui Rootsi valitseja oma sõjakäigult lõpuks naasis, oli tal kaasas retsepte aladelt, kus ta viibinud oli, ning need muutusid kuningakojas ruttu populaarseks.

Mis sõja tulemusel on Rootsi jõudnud komme valmistada lihapallikesi?

Vastus: Põhjasõja

- 9.5. Nii Rootsi kui ka Ukraina lippudel kasutatakse värvikombinatsioonina kollast ja sinist. Rootsis on levinud teadmine, et üks Rootsi valitsejatest viibis sõjakäigul ning peatus ka Ukraina aladel, tänutäheks armeele osutatud abi eest kinkis see kuningas Rootsi lipul kasutatavad kollase ja sinise värvi kasutamise õiguse ka Ukrainale.

Mis sõja ajal sai see toimuda?

Vastus: Põhjasõja

- 9.6. Rootsi pealinna Stockholmi külastavate turistide jaoks on *Vasamuseet* ehk Vasa muuseum üks populaarsematest paikadest. Muuseum on ehitatud ühe mere põhjast üles tõstetud laeva ümber ning hoone meenutab ka väliselt laeva. Muuseumis on kesksel kohal uppunud laev, aga ka ehitamise ajastuga seotud lood, laeva mere põhjast ülesleidmine ning ülestõstmine. Laev oli ehitatud ilma joonisteta, riigijuht andis korralduse laev väga kiiresti valmis saada, sellest pidi saama Rootsi võimsust rõhutav sõjalaev. Seda alandavam oli, et laev juba oma esimesel teekonnal uppus.

Kes oli see Rootsi valitseja, kes andis korralduse ehitada see eriti uhke ja Rootsi võimu sümboliseeriv sõjalaev?

Vastus: Gustav II Adolf (õigeks ei loeta nt Gustav Adolf, Gustav Adolf II)

Koostajad Aare Ristikivi ja Kristiina Punga

ALLIKAD

Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa. (P. Piirimäe. Avita: 2014.)

Eesti ajalugu. (A. Kriiska, A. Mäesalu, A. Selart jt. Avita: 2017.) või *Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa.*

ETV saade „Rootsi aeg“. (<http://arhiiv.err.ee/vaata/vanad-ajad-rootsi-aeg>.)

Rootsi ajalugu. (L. O. Lagerqvist. Avenarius: 2001.)

Rootsi hiilguses ja varjus. (T. Arnover. Eesti Raamat: 2001.)

Estonica (artiklid Rootsi aja kohta leheküljel www.estonica.org)

1. ülesanne

1.1. Rootsi valitsejate nimed esinevad materjalis läbivalt (erinevates allikates, erinevatel lehekülgedel).

1.2. Näiteks *Rootsi ajalugu*:

1 lk 42; 2 lk 52; 3 lk 64; 4 lk 71; 5 lk 50; 6 lk 54;

A lk 64; B lk 53; C lk 70; D lk 79; E lk 85; F lk 50.

1.3. *Rootsi hiilguses ja varjus* lk 52, lk 60.

2. ülesanne

2.1. *Eesti ajalugu* lk 133 või *Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile II* lk 7; aastaarvud olid eraldi välja toodud ka olümpiaadi märksõnade hulgas.

2.2. *Eesti ajalugu* lk 133 või *Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile II* lk 7; aastaarvud olid eraldi välja toodud ka olümpiaadi märksõnade hulgas; telesaade 8. minutil; *Ajaloo õpik 8. klassile* lk 78.

2.3.1. Näiteks: *Eesti ajalugu* lk 131, *Rootsi hiilguses ja varjus* lk 58-59.

2.3.2. *Rootsi ajalugu* lk 63.

2.4.1. Näiteks: *Rootsi ajalugu* lk 80.

2.4.2. Näiteks: *Eesti ajalugu* lk 133; *Rootsi aeg* 74.

2.4.3. Tekstikatkendid on võetud järgmistest allikatest:

- allikas A (katkend B. Russowi kroonikast): *Ajaloo õpik VIII klassile* lk 81;

- allikas B (katkend kirjeldusest): *Rootsi hiilguses ja varjus* lk 60;

- allikas C (katkend B. Šeremetjevi kirjast): *Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile II* lk 47.

3. ülesanne

3.1.1. ETV saade aade 3'40''-4'45''; *Eesti ajalugu* lk 142.

3.1.2. ETV saade 5'18''-5'45''.

3.2.1. *Eesti ajalugu* lk 132, 138, 142 *Rootsi ajalugu* lk 58, 64, 73; *Rootsi hiilguses ja varjus* lk 52.

3.2.2. *Rootsi ajalugu* lk 73; *Eesti ajalugu* lk 142.

4. ülesanne

4.1. *Rootsi hiilguses ja varjus* lk 56; *Eesti ajalugu* lk 134.

4.2. *Rootsi ajalugu* lk 56.

4.3. *Rootsi hiilguses ja varjus* lk 55-56.

4.4. *Estonica: rahvastik*.

4.5. Näiteks: *Estonica: rahvastik*.

- 4.6. köster = *Ajaloo õpik 8. klassile VIII klassi õpik lk 96, Eesti ajalugu lk 162;*
opman – *Eesti ajalugu lk 141;*
rehepapp – *Eesti ajalugu lk 141.*

5. ülesanne

- 5.1. *Rootsi ajalugu lk 69, Rootsi hiilguses ja varjus lk 57.*
5.2. *Estonica: kaubandus ja tööstus.*
5.3. *Ajaloo õpik 8. klassile lk 94, Eesti ajalugu lk 155.*
5.4. *Eesti ajalugu lk 153.*
5.5. *ETV saade 22'11''-26'10''; Eesti ajalugu lk 151.*
5.6. *Estonica: linnad; Estonica: kaubandus ja tööstus; ETV saade 19'31''-19'50''.*

6. ülesanne

- 6.1. *Rootsi ajalugu lk 44.*
6.2. *ETV saade 14'20''-14'37''; Estonica: talurahvaharidus; Eesti ajalugu lk 156.*
6.3. *Rootsi ajalugu lk 59.*
6.4. *Näiteks Eesti ajalugu lk 160; Estonica: usk ja kirik.*
6.5. *Näiteks ETV saade 13'33''-14'01''.*

7. ülesanne

- 7.1. *Näiteks: Eesti ajalugu lk 136.*
7.2. *ETV saade 9'00''-9'15''; Eesti ajalugu lk 134.*
7.3. *Allikas pärineb: Eesti ajalugu lk 149. Allika mõistmisel ja küsimustele vastamisel peaksid abiks olema ka teised reduktsiooni käsitlevad allikad nt Estonica: Eesti absolutistkiku kuninga... ; Eesti ajalugu lk 138; 146-147, Rootsi ajalugu lk 77.*

8. ülesanne

- 8.1.1. *Näiteks: Eesti ajalugu lk 165, Estonica: elitaarne haridus... .*
8.1.2. *Näiteks: Eesti ajalugu lk 165.*
8.1.3 *Näiteks: Estonica: elitaarne haridus... .*
8.2.1. *Ajalooõpik VIII klassile lk 98; Eesti ajalugu lk 162.*
8.2.2. *Estonica: talurahvaharidus; Eesti ajalugu lk 162; 166.*

9. ülesanne

- 9.1. *Rootsi ajalugu lk 42.*
9.2. *Näiteks: Rootsi ajalugu lk 64.*
9.3. *Näiteks: Rootsi ajalugu lk 42.*
9.4. *Näiteks: Estonica: Põhjasõda... ; Rootsi ajalugu lk 82.*
9.5. *Näiteks: Estonica: Põhjasõda... ; Rootsi ajalugu lk 82.*
9.6. *Näiteks: Rootsi ajalugu lk 61; Rootsi hiilguses ja varjus lk 60-61.*